

Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs. – 2012, 10 January – Access mode: <http://www.unocha.org/top-stories/all-stories/humanitarian-issues-integrating-peacekeeping-and-humanitarian-work—how-mak> **28.** United Nations Security Council Resolution 1265 (1999) 17 September 1999 [Electronic source] // Resolution 1265 (1999) Adopted by the Security Council at its 4046th meeting, on 17 September 1999. – Access mode: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/54C4EBF2D22090720525681100532442> **29.** Bennet N. International peacekeeping missions and civilian protection mandates: Oxfam's experiences [Electronic source] / Nicki Bennet // Humanitarian Exchange Magazine. – 2010, March 2010. – ISSUE 46. – Access mode: <http://www.odihpn.org/humanitarian-exchange-magazine/issue-46/international-peacekeeping-missions-and-civilian-protection-mandates-oxfams-experiences>

УДК 341.231.14

В. Г. ТРЕТЬЯКОВА

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДСТВА ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ БІОЕТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

Погіршення психічного здоров'я населення планети набуває в сучасному світі небезпечно-масового і загрозливого для суспільства й подальшого існування людського генофонду характеру, перетворюючись на глобальну біоетичну проблему, яка вимагає від міжнародних організацій і законодавців різних країн прийняття скоординованих, комплексних і кардинальних правових заходів. Пропонується на виконання рекомендацій ВООЗ запровадження на міжнародному та національних рівнях законодавства про психічне здоров'я, а також розробка на міжнародному, регіональному та міжрегіональному рівнях – модельного законодавства про попередження і профілактику психонасильства та психотерору.

Ключові слова: міжнародно-правовий стандарт, психічне здоров'я, психотерор, глобальний, біоетичний.

Третьякова В.Г. Международно-правовые аспекты профилактики и обеспечения психического здоровья человечества как глобальной биоэтической проблемы

Ухудшение психического здоровья населения планеты приобретает в современном мире опасно-массовый и угрожающий для общества и дальнейшего существования человеческого генофонда характер, превращаясь в глобальную биоэтическую проблему, которая требует от международных организаций и законодателей различных стран принятия скоординированных, комплексных и кардинальных правовых мер.

Предлагается во исполнение рекомендаций ВОЗ введение на международном и национальных уровнях законодательства о психическом здоровье, а также разработка на международном, региональном и межрегиональном уровнях – модельного законодательства о предупреждении и профилактике психонасилия и психотеррора.

Ключевые слова: международно-правовой стандарт, психическое здоровье, психотеррор, глобальный, биоэтический.

Tretiakova Victoria. International legal aspects of mankind mental health prevention and provision as a global bioethical issue

© ТРЕТЬЯКОВА Вікторія Григорівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, доцент Університету сучасних знань, Заслужений юрист України

Deteriorating of the planet population mental health in today's world transformed into a mass-threatening and dangerous problem for society and for the continued existence of the human gene pool nature, becoming a global bioethical issue that calls on countries, international organizations and legislators around the world to adopt the coordinated, comprehensive and fundamental legal actions. The article suggests for implementation of the WHO recommendations into legislation on mental health at international and national level and development of the model legislation on the prevention of mental abuse and mental terror at the international, regional and interregional levels.

Key words: *international legal standards, mental health, mental terror, global, bioethical.*

10 жовтня 2013 року планета відзначатиме Всесвітній день психічного здоров'я. Прогресуюче погіршення психічного здоров'я населення планети в останні десятиріччя створило підґрунтя для формування однієї із найнебезпечніших для сучасного суспільства глобальних біоетичних проблем. На динаміку зазначеного процесу, яка перевершила усі рекорди за усю історію розвитку людства ще у другій половині ХХ сторіччя, звертає увагу урядів та законодавців країн світу Всесвітня Організація Охорони Здоров'я ООН (ВООЗ), закликаючи останніх до прийняття національних законів про охорону психічного здоров'я населення їх країн та до вжиття превентивних радикальних заходів для стабілізації загального психічного стану суспільства.

Так, ще у 1962 році, приймаючи «Програму розвитку в сфері психічного здоров'я», ВООЗ зазначала, що психічні хвороби, які з давніх часів турбували людство, викликаючи страх і хвилювання щодо їх непередбачуваної появи та проявів, з другої половини ХХ ст. почали різко прогресувати, досягаючи нечуваних для суспільства обсягів. Вже двадцять років потому ВООЗ із занепокоєнням повідомляла, що обсяги психічної недуги у світі катастрофічно невпинно зростають із кожним роком і на 1980 рік у більшості країн нею було охоплено приблизно 20% населення, половина якого страждає важкими і хронічними формами психічних захворювань або розладами психічної діяльності, а інша його частина – вражена непсихотичними психічними захворюваннями, включаючи психічне недорозвищення, невротичні хвороби та інші розлади особистості.

У 1990 році, за даними Всесвітньої асоціації психіатрів (ВПА), у світі психічними розладами страждало біля 400 млн. людей.

Сьогодні спеціалісти відзначають тільки за неповною статистикою, що від психічних розладів потерпає понад чверть мешканців Землі, а більшість із іншої частини населення планети перебуває у групах ризику, вражена невротизмом та схильна до алкоголізму. При цьому серед молоді зростає кількість осіб, що переживають депресію та вдаються до суїциду, а поміж осіб похилого віку прогресують прояви недоумства та інших захворювань психічного профілю.

Фізичній та психічній цілісності людського генофонду загрожує й поява та масове поширення невідомих у минулому і невиліковних сучасним методами хвороб, наприклад, таких, як СНІД.

Тому не випадково ВООЗ щорічно наполягає на посиленні уваги з боку держав до психічного здоров'я їх населення, закликає законодавців та уряди країн світу до запровадження системи профілактики та попередження психічних захворювань, наголошує на необхідності введення національних та міжнародних правових інститутів забезпечення психічної безпеки у суспільстві.

Серед небезпечних суспільних явищ, які перетворюються у найгостріші глобальні біоетичні проблеми сучасності, що безпосередньо зашкоджують психічно-

му здоров'ю людства, руйнують психічну цілісність людського генофонду, слід зазначити такі, як «психотерор» та «психонасильство».

Якщо звернутися до доктринального тлумачення поняття «психічне насильство», то однозначного юридичного визначення для цього поняття знайти неможливо і, на жаль, дослідженню цього явища в жодній країні світу не приділялося до цього часу належної уваги.

Під терміном «психотероризм», яке походить від грец. *psyche* (душа, лат. *terror* – страх, жах)¹, слід розуміти морально-психологічний, а іноді фізичний вплив (з допомогою спеціальних фізичних пристроїв) на підсвідомість людини, при якому у людини, що стає об'єктом впливу, спостерігаються психічні розлади, які штовхають її на неадекватні дії у вигляді суїциду, агресії, вводять у депресивний або панічний стан. Вражена у такий спосіб людина, як правило, починає страждати манією переслідування, підсвідомо відчуває небезпеку, яка «нав'язується» їй «маніпулятором» в залежності від використовуваного останнім джерела впливу. Предмет залякування, обраний «агентом впливу на підсвідомість», може бути різним, як і ступінь емоційного реагування жертви.

Так, найчастіше предметом психотерору стає «страх», зокрема:

фізичного характеру, коли людина починає панікувати, наприклад, від можливості захворіти на невиліковну хворобу або стати жертвою насильства;

правового характеру, коли індивідуума непокоїть вірогідність втрати особистих документів або можливість стати жертвою шантажу, що можуть спричинити зміну правового стану людини у суспільстві, наприклад, привести до позбавлення волі;

матеріального характеру, коли особа починає боятися реальної втрати джерел доходу або будь-яких засобів для існування, переживає із-за потенційної втрати свого рухомого чи нерухомого майна, наприклад, викрадення приналежного їй транспортного засобу або підпалу будинку тощо;

містико – релігійного характеру (наприклад, страх перед настанням «кінця світу»);

екологічного характеру (очікування та страх перед стихійними лихами, різними природними катаклізмами);

техногенного характеру (страх перед неминучістю та небезпекою техногенної катастрофи, аварією на виробництві або перед небезпекою, яку несе у собі користування побутовим електронним обладнанням, застосування технічного знаряддя та приладів, поїздка у громадському або особистому транспортному засобі тощо);

іншого характеру, пов'язані із якою-завгодно сферою життєдіяльності людини у соціумі.

Таким чином, в умовах сьогодення будь-яка людина неусвідомлено та поза її бажанням в різних сферах її перебування чи діяльності може стати об'єктом прихованого деструктивного психічного впливу, психічних маніпуляцій та психічного насильства. При цьому джерел психонебезпеки може бути багато.

Через психонасильство і неконтрольований зовнішній вплив на підсвідомість людини величезні групи людей, а іноді цілі країни охоплюють масові або колективні психози, що отримали назву «психічних епідемій».

Валентина Гаташ, звертаючись до явища масових психозів та психоепідемій, які все частіше відбуваються навколо нас, зазначає: «Психічні епідемії сьогодні досліджені настільки добре, що з другої половини минулого сторіччя конструю-

вання штучного психічного «вірусу» все більше стає справою бізнесу та політики, ареною продуманих соціальних стратегій різноманітних зацікавлених угруповань»².

Таким чином, «конструювання штучного психічного «вірусу» і його масове застосування та неймовірно інтенсивне поширення у суспільстві несе у собі не тільки загрозу психічної деградації людського генофонду, а й спроможна привести до його тотального знищення. Тому проблеми, пов'язані із застосуванням психонасильства та психотерору, вимагають нагальної і належної уваги міжнародної громадськості, вчених-правників, а їх попередження та профілактика мають регламентуватися, безумовно, на законодавчому рівні у контексті профілактики та забезпечення психічного здоров'я населення.

Згідно класифікації, яка існує серед вчених, усі колективні чи масові психози поділяють на чотири узагальнені групи: соціальні; парарелігійні; етнічні; технократичні, тобто пов'язані з явищем технічного прогресу.

При цьому частотність психоатак, психотерористичних акцій, збудники для виникнення яких можуть надходити із найрізноманітніших джерел, наприклад, від прихованої реклами, фільмів, проповідей лідерів тоталітарних організацій, течій та рухів тощо, зростає з кожним днем.

Найбільш поширеною, стійкою і небезпечною серед «психічних епідемій» в силу її доступності для будь-яких категорій населення В. Гаташ слушно вважає ту, яка викликається діяльністю груп парарелігійного характеру. Невипадково серед суб'єктів такого небезпечного впливу – провідне місце на сьогодні посідають різного виду, типу, форми неорелігійні деструктивні та екстремістські організації, течії та рухи, які в наші дні все частіше маскуються під «звичайні» громадські організації та благодійні фонди, застосовуючи до своїх членів приховані методи психовпливу і психонасильства для «зомбування» останніх та перетворення їх на виконавців різних злочинних діянь. Виявляти такі джерела психічної небезпеки у суспільстві надзвичайно важко. Натомість, ця проблема має серйозно досліджуватися на міжнародному і національних рівнях та знайти розв'язання шляхом запровадження належних дієвих організаційно-правових заходів і вимагає розбудови глобальної системи захисту суспільства від психічного насильства та психічного терору. Аналізуючи стан справ в галузі можна стверджувати, що відсутність правових механізмів попередження та профілактики психонасильства та психотерору пов'язана із слабкістю інституту захисту біоетичних прав людини у сфері профілактики, забезпечення та охорони психічного здоров'я, що в свою чергу є наслідком мінімальної забезпеченості цього інституту законодавчими та практикозастосовними механізмами, неефективність таких механізмів, а то і повна їх відсутність.

Можна спостерігати суттєві прогалини і в науковій теоретичній частині правового інституту захисту біоетичних прав людини у сфері профілактики, забезпечення та охорони психічного здоров'я і відповідно – повну відсутність правових механізмів для попередження та профілактики психонасильства та психотерору. Крім того, бракує й єдиних уніфікованих правових стандартів, нормативів, правил у сфері законодавчого регулювання питань профілактики, забезпечення та охорони психічного здоров'я як на міжнародному, так і на національних рівнях, і відповідно немає жодних радикальних міжнародно-правових механізмів, правил та стандартів щодо попередження та профілактики психонасильства та психотерору³.

Рік тому у Всесвітній день психічного здоров'я (10 жовтня 1912 року) ВООЗ в черговий раз звернулася до усіх країн світу із закликом про запровадження міжнародних і національних правових актів, спрямованих на профілактику та забезпечення психічного здоров'я населення Планети, на припинення стигматизації депресії та психічних порушень, якими, за даними цієї організації, у всьому світі страждає понад 450 мільйонів людей⁴. Адже ця хвороба позбавляє страждаючих на неї можливості нормально функціонувати, робить їх легкою здобиччю для різного роду «маніпуляторів».

Саме в більшості своїй люди, що страждають на депресію, стають адептами небезпечних для суспільства тоталітарних сект та різних замаскованих культурологічних, спортивних, тренінгових тоталітарних організацій, вчиняють під впливом ідеологів та ватажків згаданих структур вбивства членів своїх сімей, сторонніх осіб, перетворюються на «сліпих» виконавців різних терористичних акцій.

65-я сесія Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я⁵, що проходила у травні 1912 року у Женеві, прийняла Резолюцію про психічне здоров'я, як глобальну проблему, яка потребує нагальних комплексних, скоординованих дій та заходів з боку ВООЗ та секторів охорони здоров'я і соціального сектору на національному рівні. Резолюція закликала держави-члени виділити належні ресурси на охорону психічного здоров'я та запропонувала ВООЗ розробити комплексний план дій в сфері психічного здоров'я і представити його через Виконавчий комітет для розгляду на Шістдесят шостій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я у 2013 році⁶.

Слід зазначити, що якщо держави виділяють певні кошти на лікування психічно хворих осіб, то питання профілактики психічного здоров'я, усунення причин його погіршення у суспільстві, нейтралізації джерел небезпечного впливу на підсвідомість людини, боротьби із психотероризмом та психонасильством, фактично, ігноруються навіть з боку економічно розвинених держав, а міжнародна громадськість у цій сфері не проявляє належної наполегливості, звертаючи увагу тільки на небезпечні прояви психічних захворювань або їх суспільні наслідки.

Своєчасний же відгук з боку держав на заклики згаданої міжнародної організації і прийняття законодавства у сфері забезпечення та профілактики психічного здоров'я, на наше переконання, могли б попередити прояви психонасильства та психотерору в суспільстві, стимулювали б розробку спеціальних засобів та технологій, які б сприяли виявленню психічних впливів, а отже – унеможливили б маніпулювання свідомістю людини, використання її у якості знаряддя замовних вбивств, терактів, інших злочинів, спрямованих проти життя та здоров'я людини, середовища її існування тощо.

Вбачається, що на сьогодні усі без винятку держави світу у процесі міжнародної співпраці у біоетичній сфері повинні вживати усі можливі ефективні та необхідні заходи для забезпечення біоетичних прав людини на психічне здоров'я та психічну цілісність, і, в першу чергу, шляхом попередження та профілактики психонасильства та психотерору в суспільстві.

Для цього, на наш погляд, Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я має бути розроблено модельний проект рекомендованого нею ще наприкінці ХХ сторіччя, як згадувалось вище, закону про охорону психічного здоров'я. Крім того вбачається доречним розробити проекти наступних модельних нормативно-правових актів: закону про психічну безпеку в суспільстві і закону про психологічну допомогу населенню.

Доцільно також, на нашу думку, на рівні ООН ініціювати прийняття рішення про запровадження відповідних законів в усіх державах, що є членами ООН. Аналогічні рішення могли б бути прийняті на рівні регіональних інтеграційних міжнародних організацій, наприклад, таких, як Рада Європи, ЄС, а також на рівні міжрегіональних міжнародних організацій, зокрема, таких, як СНД та ін.

В контексті зазначеного вбачається доцільним рекомендувати МПА СНД розробку проекту модельного Кодексу психічного здоров'я населення, а також запропонувати розробку проекту окремого модельного Закону «Про попередження та профілактику психонасильства та психотерору в суспільстві». Крім того, оптимальному вирішенню проблеми профілактики та забезпечення психічного здоров'я населення планети у цілому в суспільстві могла б сприяти розробка та прийняття модельних міжнародного та європейського Біоетичних кодексів відповідно на рівні ООН, ЄС, Ради Європи, спеціальні розділи яких були б присвячені правовому врегулюванню зазначених вище питань. На основі згаданих модельних кодексів та законів, які могли б презентувати суспільству уніфіковані міжнародні, регіональні та міжрегіональні стандарти в сфері профілактики та забезпечення психічного здоров'я населення кожної, країни, збереження та захисту психічної цілісності її людського генофонду, а також превентивні заходи для недопущення психонасильства та психотерору, забезпечення психобезпеки у суспільстві та психологічну допомогу населенню, можуть бути розроблені відповідні національні закони, про які вже зазначалось вище.

Україні, яка пережила у середині 90-х років минулого століття гучний судовий процес над ватажками тоталітарної секти «Біле Братство», що «вивела із нормального психічного стану» сотні тисяч молодих українців; яка потрапила у епіцентр Чорнобильської катастрофи, що теж суттєво погіршила стан психічного здоров'я населення країни; де тільки на диспансерному обліку з причин психічних захворювань перебуває понад 1 млн. громадян країни і ще більша кількість людей страждає на депресії, алкоголізм, особливо уважно треба поставитися до проблеми правового забезпечення та профілактики психічного здоров'я населення. Для країни конче необхідним, на нашу думку, є розробка та прийняття наступних національних нормативно-правових актів: Кодексу законів України про охорону здоров'я, Медичного кодексу України, Біоетичного кодексу України, Закону України про психічне здоров'я, Закону України про попередження та протидію психотероризму та психонасильству; Закону України про протидію експансії тоталітарних та деструктивних паралегічних рухів та течій.

Зважаючи на те, що на 66-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, яка 20–22 травня 2013 року пройшла у Женеві, Міністра охорони здоров'я України Раїсу Богатирьову було обрано віце-президентом зазначеної Асамблеї⁷, Україна цілком доречно може виступити на міжнародній арені із своїми пропозиціями щодо вирішення глобальної проблеми, пов'язаної із захистом психічного здоров'я населення Земної кулі. Так, доцільно було б запропонувати МПА Ради Європи розробити проект Конвенції про захист населення Європи від психічного насильства з боку деструктивних та екстремістських неорелігійних організацій, течій та культів і проект відповідного модельного закону для впровадження належних національних законів для врегулювання цієї проблеми. Україна могла б виступити ініціатором формування міжнародної програми універсальних біофізичних, біохімічних та біоенергетичних методів, технологій та обладнання для виявлення прихованого індивідуального чи масового впливу на людську психіку на всіх

стадіях цього процесу і створення засобів індивідуального захисту психіки людини від психонасильства.

На рівні ВООЗ слід, на нашу думку, ініціювати розробку модельної Пам'ятки для населення, яка б звертала увагу і попереджала кожного пересічного громадянина про небезпечні зовнішні психічні впливи, потенційні джерела та місця їх виникнення та поширення, повідомляла про випадки психотерору та психонасильства.

1. *Психотероризм* / Психология от «А до Я» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://azps.ru/handbook/character/psihoterrorizm.html>. 2. *Гаташ В.* Как уберечься от «психической инфекции»? / В.Гаташ // Зеркало недели. – 2006. – №5. 3. *Третьякова В.Г.* Правове регулювання біоетичних проблем у контексті застосування міжнародних та європейських стандартів / Третьякова В.Г. – К.: Парламентське видавництво, 2007. – С.46–55. 4. *10 октября* – Всемирный день психического здоровья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyhealth.info/2012/10/09/10-oktyabrya-vsemirnyj-den-psixicheskogo-zdorovya/>. 5. *65-я сессия* Всемирной ассамблеи здравоохранения завершила свою работу после принятия решений в отношении новых глобальных мер в области здравоохранения / портал Всемирной Организации Охраны Здоровья ООН [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2012/wha_65_closes_20120526/ru/. 6. *Резолюция* WHA65.4 Всемирной ассамблеи здравоохранения «О Глобальном бремени психических расстройств и необходимости комплексных, скоординированных ответных мера со стороны сектора здравоохранения и социального сектора на страновом уровне»: 65-я сессия ВАЗ, 25 мая 2012 года / портал Всемирной Организации Охраны Здоровья ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.who.int/mental_health/ru/. 7. *66-я сессия* Всемирной ассамблеи здравоохранения: ежедневные заметки о ходе работы / портал Всемирной Организации Охраны Здоровья ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.who.int/mediacentre/events/2013/wha66/journal/ru/index4.html>.

УДК 341.232

К. П. БОНДАР

ПРАВОВА ПРИРОДА АРБИТРАЖНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МІЖНАРОДНОГО ЦЕНТРУ З ВРЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ СПОРІВ

Досліджуються правова природа і особливості режиму арбітражів Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів. Аналізується гібридний і автономний характер арбітражного процесу. Звертається увага на особливості процедури, які вказують на публічно-правову природу механізму. Наведені цікаві приклади і узагальнення щодо впливу національних судів і національного права на арбітражний процес.

Ключові слова: *інвестиційні спори, змішаний арбітраж, інвестиційний арбітраж, арбітражний трибунал, перегляд арбітражних рішень, визнання і виконання арбітражних рішень.*

Бондарь Е.П. *Правовая природа арбитражно-правового режима Международного центра по урегулированию инвестиционных споров*

© *БОНДАР Катерина Петрівна* – аспірантка відділу міжнародного права і порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України